

Západočeská univerzita

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Plzeň 2015

Lenka Tlachová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Politické represe v SSSR ve 30. letech 20. století

Lenka Tlachová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Politické represe v SSSR ve 30. letech 20. století

Lenka Tlachová

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Kodetová

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Petře Kodetové za její pomoc, trpělivost a užitečné rady při zpracování bakalářské práce.

Obsah

1 Úvod	1
2 Stalin před rokem 1917	4
2.1 Stalinovo mládí	4
2.2 Revoluce v roce 1917	6
2.3 ČEKA A OGPU	7
3 Stalin u moci	8
3.1 Převzetí moci	8
3.2 Změny v průmyslovém sektoru	9
3.3 Hladomor	11
3.4 Vznik Gulagu	11
4 Procesy	12
4.1 Kolektivizace	12
4.2 Šachtinský proces	14
4.3 Vražda Kirova	15
4.4 Moskevský proces	18
4.5 Změny ve vedení NKVD	23
4.6 Čistky ve vojenském sektoru	24
4.7 Proces s „paralelním antisovětským trockistickým centrem“	28
4.8 Proces s „pravicově trockistickým antisovětským blokem“.....	30
5 Závěr	33
6 Seznam literatury a zdrojů	35
7 Resumé	36

1 Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá procesy, které probíhaly v Sovětském svazu ve třicátých letech dvacátého století. Jeho strůjcem byl Stalin, který se tímto způsobem zbavil svých nepřátel a upevnil si svoji moc. Tato etapa je nejčastěji nazývána Velký teror nebo také Moskevské procesy.

Cílem mé práce je analyzovat a popsat procesy, které se dotkly nejen nejbližších spolupracovníků Stalina, a vojenského sektoru, ale i nevinných obyvatel, především kulaků nebo Židů. Téma jsem si vybrala, protože se o procesech, které byly v Rusku vykonstruovány, dlouhou dobu mlčelo, a proto si myslím, že je důležité upozornit čtenáře na, co se v této etapě dělo a jak procesy probíhaly. Už v roce 1956 byl Stalinův režim kritizován Chruščovem na XX. sjezdu strany, ale i tehdy byl přijímán s rezervou. Až po roce 1991 po pádu Sovětského svazu byl otevřen přístup do archivů, kde byly uchovány a zveřejněny dokumenty z 30. let.

Práce je rozdělena na pět kapitol včetně úvodu a závěru. První kapitola je rozdělena do tří podkapitol. V první podkapitole se věnuji Stalinovo mládí. Bylo plno faktorů, které na Stalina zapůsobily, a také se začaly formovat jeho charakteristické rysy, které se odráželi v jeho budoucím chování a rozhodování vůči okolí. Ve druhé části se zabývám situací v Rusku po svrnutí carského režimu v roce 1917, který změnil budoucí formování státu. Ústřední postavou této události byl Vladimír Iljič Lenin, se kterým se Stalin spojil a spolupracoval. Poslední část je zaměřená na vznik dvou komisí, které byly založeny v roce 1917 Leninem, aby dohlížely na civilní obyvatelstvo a členy opozice.

Ve druhé kapitole se věnuji převzetí moci v Sovětském svazu po smrti Lenina. Je rozdělená na čtyři podkapitoly. První podkapitola obsahuje nejvíce informací o Stalinovi, jakým způsobem převzal moc a jak tuto moc svými změnami v politickém sektoru postupně utvrzoval. Největší změny se týkaly průmyslového a hospodářského sektoru, který přeměnil na takzvané

pětiletky, které byly rozděleny do tří etap po pěti letech. Po dokončení poslední pětiletky měl být v Sovětském svazu dokončen socialismus a měl se ekonomicky rovnat vyspělým západním státům. Ve zkratce se věnuji hladomoru a vzniku gulagu. Tento komplex táborů měl sloužit jako pracovní tábor pro kulaky, kteří byli zatčeni při kolektivizaci.

Třetí a zároveň poslední kapitola se týká Velkého teroru, je proto i nejobsáhlejší a rozdělena do osmi podkapitol. Velký teror se odehrával v letech 1934 až 1938. Ještě před tím se v první podkapitole zabývám počátky teroru, jehož oběti se stali kulaci v rámci kolektivizace. Ti se nechtěli přizpůsobovat příkazům a Stalin chtěl mít pod dohledem zemědělský sektor. Ve druhé podkapitole se věnuji prvnímu většímu procesu s inženýry ze Šachtinských dolů na Kavkaze. V další části se věnuji vraždu Sergeje Kirova, který zastával funkci nejvyššího leningradského představitele bolševické strany. Popisuji, co vedlo k zabití Kirova a následný proces s atentátníky. Tato vražda dala podnět k tomu, aby Stalin mohl uskutečnit své procesy. V dalších kapitolách, které jsou nejobsáhlejší, se věnuji procesům, které byly v režii Stalina. Prvními odsouzenými byl Lev Kameněv a Grigorij Zinověv, jeho nejbližší spolupracovníci. V další části se věnuji změnám v řadách armády a sesazení velitelů Michaila Tučačevského, Jona Jakira a Borise Putny, kteří se účastnili Velké říjnové revoluce. Poslední dvě podkapitoly se zaměřují na poslední dva procesy, které skončili Velký teror v roce 1938. V prvním z nich byli hlavními obviněnými Georgij Pjatakov, Karel Radek a Grigorij Sokolnikov. V posledním procesu se obžalovanými stali Nikolaj Bucharin, Christian Rakovskij a Alexej Rykov, který byl bývalý předseda vlády. Poslední úpravou, kterou musel Stalin provést, bylo vedení NKVD, kdy byl Jagoda vyměněn za Nikolaje Ježova.

Na téma mé bakalářské práce jsem našla mnoho publikací. Nejednalo se jenom o procesy, ale i o Stalinovi samotném a jeho budování kultu. Záměrně jsem se chtěla vyhnout publikacím, které byly vydány před pádem Sovětského svazu v roce 1991, kde jsou informace často zkreslené a nepravdivé. Vybírala

jsem proto takové autory, kteří se zabývali Stalinovým životem a jeho politikou bez jakékoli popularizace. Nejčastěji jsem čerpala z knih od autorů Roberta Tuckera – Stalin na vrcholu moci a Václava Vebera – Stalinovo impérium (Rusko 1924–1953). Dalším zdroj, který jsem použila, jsou zahraniční články.

2 Stalin před rokem 1917

2.1 Stalinovo mládí

Josif Vissarionovič Džugašvili byl rodák z městečka Gori, které se nacházelo blízko Tbilisi v Gruzii. O roku jeho narození se vedou spekulace. Některé zdroje uvádí, že se Džugašvili narodil v roce 1879. Tuto informaci ale vyvrátily v 90. letech 20. století sovětské prameny, které potvrdily, že se narodil o rok dříve – 6. prosince 1878. O jeho rodičích toho není moc známo. Jeho otec Vissarion Džugašvili se živil jako obuvník nebo jako rolník a ve 22 letech se jeho ženou stala teprve sedmnáctiletá Jekatěrina Geladze, která pocházela z rolnické rodiny. Měli spolu celkem tři syny, ale pouze Stalin se dožil dospělého věku.¹ Josif Džugašvili prožil většinu svého života s matkou, otec zemřel při hospodské rvačce v roce 1890. Matka Jekatěrina byla velmi věřící a chtěla, aby se její syn přezdívaný Soso stal knězem. V mládí se učil na církevní škole v Gori a patřil mezi nejlepší žáky. Při studiu se u něj objevila vášeň ke knihám, která ho provázela celý život. Co se také podepsalo na malém Josifovi, byla jeho malá odlišnost od ostatních dětí, které se mu za to vysmívaly. Narodil se totiž se dvěma srostlými prsty na noze. Nevyhnuly se mu ani neštovice, které mu po obličejí zanechaly malé jizvičky (ty mu byly v pozdějších letech na fotografiích retušovány). V 10 letech byl Soso krůček od smrti, když se zranil, ale vyvázl s poraněným loktem, který mu po zbytek života zůstal neohebný. Tohle všechno a jeho fyzická zaostalost se projevila v jeho vztahu k okolí, kdy se choval velmi sebevědomě a byl to on, kdo chtěl rozhodovat.²

V šestnácti letech začal Stalin studovat pravoslavný teologický seminář v Tbilisi. Škola byla velmi ponurá a byly zde zavedeny velmi přísné tresty za porušení školního řádu. K zakázaným věcem patřila například četba gruzínské literatury, která byla nahrazena ruskými autory, jako byl Tolstoj či Dostojevskij. Proto na škole docházelo k častým protiruským náladám i v učitelských kruzích,

¹ KERR, Walter, „*Obyčejný Stalin*“, Český Těšín 2006, s. 16–18.

² BULLOCK, Alan, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň 1995, s. 15–17.

ze kterých se tajně šířili autoři, jako byl Darwin a další. Neobvyklý nebyl ani odpor studentů, kterého si Stalin velice dobře všimal a zapojoval se do něj. Těmto problémům se věnoval ve svých prvních básnických sbírkách. I když by se zdálo, že jeho sbírky mu ve škole přinesou problémy, byla to četba zakázaných knih, kterou porušoval řád. „*V 11 hodin večer jsem Josefu Džugašvilimu odebral knihu ‚Kulturní vývoj lidských plemen‘ od Letourneaua... V knize byl výpůjční listek. Džugašvili četl zmírněnou knihu na schodech kostela. Jmenovaný žák je již po třinácté přistížen při čtení různých knih z levné knihovny. Odevzdal jsem knihu otci inspektorovi.*“³ Takto popisuje zkušenosti se Stalinem Murachovskij, jehož prací bylo dohlížet na studenty. V posledním ročníku svého studia se Stalin přidal do skupiny, která nesla název Messame Dassy. Postupně si získával okruh svých obdivovatelů, se kterými terorizoval ostatní spolužáky. Neustálé porušování školního řádu nakonec nedovolilo Stalinovi dokončit studia na škole.⁴

Po škole pracoval jako obsluhovač u strojů, dokonce měl pracovat i jako knihovník. Ve volném čase se věnoval politickým aktivitám a četl Leninovy spisy, ve kterých se vzhledl a byl jimi uchvácen. Se svým vzorem Leninem se setkal na konferenci v roce 1905 ve Finsku. V pramenech a zdrojích je velmi málo informací o této etapě jeho života nebo jsou zkreslené. Zajímavé je, že se zúčastnil IV. sjezdu v roce 1906 ve Stockholmu a V. sjezdu o rok později v Londýně. V letech 1912–1913 měl pobývat v Krakově s Leninem a ve Vídni. Doma se stále věnoval politickým aktivitám, za které býval často zatčen nebo se účastnil menších povstání. V roce 1904 v Tbilisi se setkal s Kameněvem, jenž pracoval pod pseudonymem L. B. Rosenfeld.

Stalin trávil velmi mnoho času v exilu nebo vězení. Když se v roce 1913 dostal do Petrohradu, začal plnit úkoly od Lenina. Zde se seznámil s V. Skrjabinem – Molotovem, se kterým navázal přátelství, které přežilo i pozdější Moskevské procesy. Nejdelší pobyt ve vyhnanství si odpykal v letech 1913–1917

³ VEBER, Václav, *Stalin stručný životopis*, Praha 1996, s. 11.

⁴ BULLOCK, s. 23–27.

v Turuchansku na Sibíři. Jeho trest mu zkrátilo vypuknutí 1. světové války, kdy měli být odváděni muži z vyhnanství do armády. Stalin se kvůli zdravotním komplikacím odvodu vyhnul a 21. března 1917 se vrátil do Petrohradu.⁵

2.2 Revoluce v roce 1917

Po návratu si musel Stalin zvykat na nové politické uspořádání. Vstup Ruska do 1. světové války jenom více prohloubil sociální a finanční problémy země, které byly doprovázeny častými demonstracemi. Proto byla vláda společně s carem Mikulášem II. nucena na konci února 1917 odstoupit. Moci se ujala Prozatimní vláda v čele s Alexandrem Kerenským. Tato revoluce měla velký podíl na další vývoj Ruska. Po únorové revoluci odjel Lenin do exilu do Švýcarska a bolševici tím ztratili velmi výraznou osobnost. Sice se do čela strany dostal Kaměnev, Stalin a Muranov, ale ani jeden nebyl takový vůdce jako Lenin. Ten si navíc musel poradit s tím, jak se dostat z exilu zpět do Ruska. V tom mu pomohla německá vláda, a tak se Lenin v dubnu objevil zpátky v Petrohradě. A tak se mohl začít připravovat plán na převzetí moci, který byl zakončen Velkou říjnovou revolucí 25. října 1917. Prozatimní vláda byla nahrazena lidovými komisaři v čele s Vladimírem Iljičem Leninem a Lvem Trockým. Výbor se skládal ze 13 členů, mezi nimiž byl i Stalin, který získal nedůležitou pozici jako komisař pro národnosti. Z Petrohradu, který byl symbolem carského režimu, se vláda přesídlila do Moskvy. Dalším jejich krokem k upevnění moci bylo například zestátnění bank nebo průmyslového odvětví. Ale ani nová vláda nezlepšila životní podmínky natolik, aby se vyhnula demonstracím nespokojeného obyvatelstva. Nespokojeni byli většinou dělníci, kteří i přesto, že dostávali výplatu, nemohli své vydělané peníze utratit za jídlo. V Rusku byly stále používány přidělové lístky a tak se vytrácel smysl práce, do které chodili v podstatě zadarmo. Proto se vláda musela odhodlat k zavedení nuceným pracím. To znamenalo, že pokud dělník nepřišel do práce, byl

⁵ VEBER, s. 5–34.

považován za zběha, podobně jako voják a mohl být uvězněn v koncentračním táboře.⁶

2.3 ČEKA A OGPU

Obava z opozice, která se začala tvořit, a přibývající stávky donutily Lenina vytvořit zvláštní komisi. Ta dostala název ČEKA (črežvyčajnaja komisija) a její založení se datuje do prosince roku 1917. Hlavním představitelem se stal Felix Edmundovič Dzeržinský. ČEKA měla zprvu pouze lokální pravomoc na potlačení banditismu a rabování. Zanedlouho si však osvojila pravomoc státobezpečnostní police a začala pronásledovat skupiny, které by mohly jejich činností ohrožovat stát. „Ty zahrnovaly buržoazní třídní nepřátele, úředníky starého režimu i Prozatímní vlády a členy ostatních politických stran.“⁷ Z ČEKY se tak stala velice brutální organizace, která měla za následek uvěznění a zabití mnoho nevinných lidí.

I když ČEKU později nahradila GPA⁸ (glavnoje političeskoje upravlenije), ve vedení se nic nezměnilo a organizaci stále vedl Felix Dzeržinskij. GPA se rok po svém vzniku přejmenovala na OGPU⁹ (objedinněnoje glavnoje političeskoje upravlenije) a měla takovou moc, že představovala jakýsi stát ve státě. Ve svých službách měla zpravodaje, agenty, kteří se pyšnili stejnou uniformou nebo lepším platem. Z OGPU se vytvářely další útvary po celém Rusku, které měly ještě větší dohled nad obyvateli.¹⁰

⁶ VEBER, Václav, *Stalinovo impérium*, Praha 2013, s. 55–111.

⁷ BUTLER, Rupert, *Nástroje stalinského režimu*, Praha 2010, s. 33.

⁸ Hlavní politická správa

⁹ Spojená hlavní politická správa

¹⁰ KATAMIDZE, Slava, *Věrní soudruzi, nelitostní kati*, Český Těšín 2008, s. 9–29.

3 Stalin u moci

3.1 Převzetí moci

Za vlády Lenina se vytvořila silná koalice, které se přezdívalo triumvirát. Ten se skládal z Lva Borisoviče Kameněva, Grigorije Jevsejevič Zinoněva a Stalina. Největším adeptem na převzetí moci byl Zinoněv, který měl velký vliv a lidé ho brali jako vůdčí osobu. Kameněv zastupoval Lenina ve funkci předsedy vlády a předsedy politbyra. V rozhodování mu pomáhal Zinoněv, protože neuměl udělat ten správný krok. Tito dva se spolu nakonec spojili proti Stalinovi, avšak nakonec oba dva zradil jejich židovský původ. V opozici proti triumvirátu stál Lev Trocký, který byl v nemilosti i u Lenina.

Nejmenší šanci na převzetí moci měl Stalin, neměl žádný vliv a příliš neoplýval znalostmi v oblasti hospodářství či kultury. Zlom nastal, když byl v roce 1922 dosazen do funkce generálního tajemníka. Po zhoršení Leninova zdravotního stavu nechali Kameněv a Zinoněv Stalina, aby nemocného vůdce navštěvoval, čímž si začal pomalu upevňovat svoji pozici jako generální tajemník. Prvním z jeho velkých úspěchů bylo ustanovení, že „*volení tajemníci stranických organizací gubernií a újezdů¹¹ budou napříště do svých funkcí schvalováni nadřízenými stranickými orgány.*“¹² Mezitím nechal vzniknout organizaci instruktorů, která měla dohlížet na funkcionáře a nad jejich činností v stranické organizaci. Nikdo tomuto malému kroku nevěnoval pozornost, i když se během dvou let ve funkcích vystřídal přes 4 000 pracovníků, kteří byli jmenováni Stalinem. Tímto krokem si Stalin pomalu začínal upevňovat svoji moc a dohled nad lidmi.¹³

Po smrti Lenina v roce 1924 měl Stalin své mocenské zázemí, ale ještě nebylo takové, aby se chopil moci. První úspěch bylo jeho zakročení proti

¹¹ Újezd – administrativní jednotka

¹² REIMAN, Michal a kol., *Zrod Velmoci*, Praha 2013, s. 207.

¹³ Tamtéž, s. 202–208.

kolegovi Kameněvovi, který měl převzít funkci předsedy vlády. Jak už bylo naznačeno, osudným se pro něj stal jeho židovský původ, který byl argumentem proti jeho předsednictví. Další úspěch zaznamenal, když se „trojka“ rozšířila na „sedmu“. Tímto tahem dosadil do čela více lidí a oslabil tím moc Kameněva a Zinoněva. O slovo se také hlásil Trocký, který usiloval o založení demokratické strany či zavedení rychlé industrializace. Dalo by se říci, že každý měl svůj vlastní politický plán, se kterým chtěl uspět. „Zinoněv a spol. obhajoval stranickou politiku a aparát, Bucharin horoval pro politiku NEPu¹⁴ a Stalin tvořil stranický aparát.“¹⁵ Nejméně podpory měl Trocký, který musel odstoupit z funkce lidového komisaře vojenství a v politice neměl žádnou podporu. To se nedalo říct o Stalinovi, který ve volbách v roce 1925 porazil Zinoněva a mohl obsadit na stranickém sjezdu více než polovinu křesel. Proto nic nebránilo tomu, aby byl Zinoněv o rok později odvolán z funkce politbyra a Stalin mohl začít dosazovat své lidi na důležitá místa. I z toho důvodu se opozice kolem Zinoněva a Kameněva začala přidávat na stranu Stalina. Do akcí byla zapojena i OGPA, která měla opozici usvědčovat i z těch nejmenších přestupků jako bylo např. tištění letáčků. Tím získali důvod, proč někoho vyloučit ze strany. Jediným největším protivníkem zůstal Nikolaj I. Bucharin. Netrvalo dlouho a plán na jeho odvolání byl připraven. Na IV. sjezdu Komunistické internacionály se měl vyřešit ekonomický sektor a tady se názory Bucharina a Lenina lišily. Stalin byl zastánce rychlé kolektivizace a tu si chtěl prosadit. Proto odjel na Sibiř a výhrůzkami si získal rozhodující hlasy, které měly kolektivizaci podpořit. Bucharin, který se obával rolnických nepokojů, nenašel na sjezdu podporu a to pro Bucharina znamenalo tichou prohru.

3.2 Změny v průmyslovém sektoru

Stalin si kladl vysoké cíle, aby zvedl úroveň hospodářství a průmyslu v Sovětském svazu. Chtěl do patnácti let splnit tzv. pětiletky. První pětiletka se

¹⁴ Nová ekonomická politika

¹⁵ VEBER, *Stalinovo impérium*, s. 18.

měla uskutečnit v letech 1928–1932. Na začátku se dařilo hlavně těžkému průmyslu, který se zvýšil o 30% a překonal tím i původní plány. Problém byl ale ve zvyšujících se investicích, které směřovaly především do ekonomiky. Dalším problémem byl nedostatek surovin např. na výstavbu železnic či na vybudování obydlí pro obyvatele, kteří přišli za prací z vesnic do měst. To mělo za následek, že se plán pětiletky začal opožďovat a výsledky nebyly plněny. Největším přínosem peněz do ekonomiky byl vývoz obilí, surovin a přírodního bohatství. I zde byl vyvíjen tlak na obyvatelstvo, které si muselo kupovat státní dluhopisy a obligace, aby tím dokázalo, že podporuje vládu. Na neúspěchu první pětiletky se podepsala i Velká hospodářská krize, která zasáhla ve 30. letech 20. století celý svět a sovětský svaz tím byl citelně poznamenán. Toho využila vláda ke své propagandě a šířila, že západ jim chce uškodit, a proto nekupuje jejich výrobky. Jediný průmysl, který zaznamenal velký nárůst, byl zbrojní. Dá se říci, že první pětiletka byla nejúspěšnější ze všech tří plánů. Normy byly dodrženy a velký vliv měla i na obyvatelstvo, které se přestěhovalo z vesnic do měst a získalo tím pracovní zkušenosti, ale i šanci na vzdělání. Naopak odliv lidí nepřispíval vesnicím, kterým se nevěnovala tolik pozornost.¹⁶

Druhá pětiletka (1932–1937) se opět zaměřovala na armádu. Ta měla být kompletně zmodernizována. Problém byl, že v SSSR měli velmi omezené zkušenosti s výrobou zbraní, proto se rozhodli, že koupí moderní techniky a výrobní práva. „*Tak byly například v USA a Velké Británii zakoupeny vzorky tanků a několik typů nákladních automobilů, které ve 30. letech vytvořily základ sovětských tankových jednotek.*“¹⁷ To mělo vliv na vylepšení zbrojní výroby a byl to také první a poslední plán, který byl koupen v zahraničí.¹⁸

Třetí pětiletka (1938–1942) se měla výrobou a ekonomickou silou rovnat kapitalistickým státům jako bylo USA či Velká Británie. Pomalu měl být socialismus nahrazen za komunismus, což byl největší úkol třetí pětiletky. Tento

¹⁶ VEBER, s. 362–369.

¹⁷ Tamtéž, s. 368.

¹⁸ Tamtéž, s. 362–369.

plán ale nebyl dokončen, protože se ke konci 30. let měl Sovětský svaz potýkat s problémy na mezinárodní scéně. Jediné odvětví, které neustále narůstalo, byl stále zbrojní průmysl, čímž se měli připravovat na blížící se válku.¹⁹

3.3 Hladomor

Ve 30. letech postihla zemi vedra a sucha, která zapříčinila pokles úrody obilí, ale i jiných plodin. I přesto se musela dodržet norma, především na Ukrajině a v Severním Kavkazu. Případný odpor měl být potlačen a protagonisté měli být uvěznění až na 10 let. Proto se ukrajinská komunistická strana musela podřídit a plán splnit i za cenu toho, že budou muset použít osivo připravené na příští sezonu. „*Nedostatek potravin na vesnici, který panoval již v předchozím roce, se tak na jaře a v létě 1933 změnil v hladomor, který zasáhl Povolží, Ukrajinu, Kazachstán a Severní Kavkaz. Přesné údaje o počtu obětí nejsou k dispozici, avšak odhady mluví o 3 až 5 milionech lidí, i když někteří autoři uvádějí až 8 milionů lidí.*“²⁰ Největší ztráty na životě byly v Kazachstánu, kde se počet obyvatel snížil o 50 %. Nedostatkem obilí se musel snížit nejen ruský export, ale také přiděly chleba lidem za jejich odvedenou práci. Za hladomor, který vypukl, mohla Stalinova neefektivní politika, kterou zavedl na vesnicích při kolektivizaci.²¹

3.4 Vznik Gulagu

V oblasti řek Uchta a Pečora vznikaly první pracovní tábory, které se rozkládaly od Karelie až na Dálný východ. Ty nechal Stalin vybudovat po roce 1929 pro vězně, kteří byli odsouzeni na tři a více let. Tábory měli zlepšit produktivitu vězňů. Proto se tábory nacházely na místech, která byla bohatá na přírodní zdroje. Náplň práce obsahovala například stavbu silnic, těžbu dřeva nebo byli posíláni na práci do Střední Asie, kde pracovali na zavlažovacích kanálech.

¹⁹ VEBER, *Stalinovo impérium*, s. 46.

²⁰ REIMAN, s. 377.

²¹ Tamtéž, s. 376–378.

Komplex se skládal z více organizací, které se jmenovali OGPU-NKVD-MVD-SSSR zkráceně Gulag. Postupem deseti let se z Gulagu stal tábor pro ty nejnáročnější práce v těch nejtěžších podmínkách. „K 1. březnu 1940 systém Gulag tvořilo již celkem 53 táborů, 425 nápravně-pracovních kolonií a 50 kolonií pro neplnoleté. Celkem se jednalo o 1,668 milionu vězňů, k nimž je nutné připočítat dále více než devět set tisíc vysídlených lidí, kteří pracovali v zemědělství.“²²

Výstavba a rozvoj Gulagu se dá rozdělit na určité etapy. První etapa byla počáteční, kdy se na začátku 30. let teprve rozvíjela síť táborů a byli tam posíláni první pracovní vězni. Druhá část byla v letech 1932–1933, kdy díky kolektivizace bylo pozavíráno mnoho kulaků a sedláků. Následovalo období klidu, kdy se vězňům vrátila šance na lepší podmínky a brzké propuštění. To však netrvalo dlouho a začal „velký teror“. Po teroru přešel do rukou nelítostného L. P. Berija, který byl pravou rukou Stalina.²³

4 Procesy

4.1 Kolektivizace

Kolektivizace byla hlavním úkolem první pětiletky. Stalin potřeboval kupovat obilí pro dělníky za co nejlevnější cenu. V tom mu ale bránili sedláci – kulaci, kteří v době krize nechtěli prodávat obilí levně. To mu dalo podnět k tomu, aby prosadil znárodnění statků. Musel ale mezi lidmi probudit nenávist a nedůvěru ke kulakům. Hlavním aktérem v šíření nenávisti měla být OGPA v čele s Menžijskim. Na svoji stranu tak získal mnoho lidí, kteří se vydávali do vesnic jako agenti a měli rolníky podněcovat ke vzpourám a udavačství. Stalin tuto akci veřejně podporoval a vydal dekret „O způsobech likvidace kulackých hospodářství v oblastech úplné kolektivizace“. To znamenalo, že hospodářství

²² REIMAN, s. 382.

²³ CHLEVŇUK, Oleg V., *Historie Gulagu: Od kolektivizace do „velkého teroru“*, Brno 2008, s. 13–23.

mělo být sloučeno do jednoho velkého družstva. „*Celkem měla kolektivizace změnit život 20 milionů lidí v 600 000 vesnic. Pětadvacet miliónů zemědělských usedlostí se sloučilo do 240 000 družstev.*“²⁴ Od kolektivizace se očekávalo, že hospodářství bude efektivnější. Družstva měla dostat traktory a kombajny, na které neměli sedláci peníze. Rušily se soukromé firmy a lidé, na které v družstvu nezbyla místa, byli přesouváni na pozice, které zrovna potřebovali zaplnit – v továrnách a dolech. Do vlastnictví státu přecházely i vozy, zemědělské prostředky a dobytek, které sebrali sedlákům, a těm zůstalo pouze to, co jim byli ochotni místní sověti nechat. Kolektivizací Stalin dosáhl, že si mohl určit, za jakou cenu bude obilí nakupovat a navíc měl pod kontrolou veškerý zemědělský sektor.²⁵

V rámci kolektivizace vyšel 30. ledna 1930 dekret „*O opatřeních k likvidaci kulackých hospodářství v okresech souvislé kolektivizace. Kulaci měli být zastřeleni nebo uvězněni, jejich rodiny deportovány nebo vyhnány ze svých hospodářství. Pro druhou kategorii kulaků, považovaných za zvlášť nebezpečné a reakční, byly předurčeny detenční tábory v místech označených záměrně neurčitě jako vzdálené oblasti.*“²⁶ O oběti se starala opět OGPU, která trestala i nevinné lidi. Pro představu jednou nechali deportovat rodinu z jedné běloruské víscky, která vlastnila jednu krávu a kobyly. Důvod byl ten, že si zavolali na pomoc příbuznou při sklizních, která jim pomáhala. Tu označili za námezdní sílu. Také mezi rolníky byla rozsáhlá špionážní síť, která měla zámožné sedláky udávat. I mezi rolníky se našli zastánci kulaků, kteří byli trestáni vysokými dodávkami obilí.²⁷ V době, kdy probíhal boj mezi komunisty a sedláky se zrodil příběh mladého chlapce, který se stal kultem všech mladých Rusů. Šlo o jedenáctiletého chlapce jménem Pavlík Morozov, který udal svého otce za spekulaci s obilím. Pravda byla ale taková, že otec Pavlíka opustil rodinu a tím se mu za to chtěl pomstít. To ale nevěděla skupinka lidí, která ho ubila a on byl za

²⁴ BUTLER, s. 47.

²⁵ BUTLER, s. 45–47.

²⁶ Tamtéž, s. 47–48.

²⁷ Tamtéž, s. 47–50.

trest vyslán do koncentračního tábora, kde byl při hromadných vraždách zabit. Toho využila komunistická propaganda a zatkla rodinu Pavlíka Morozova. Obyvatelé vísky, byli nuceni podpořit proces s pozůstalou rodinou a jejich následné zastřelení. Pavlík Morozov byl tak z udavače přeměněn na mučedníka, který hájil socialismus.²⁸ „*Stovky knih a brožur popisovaly jeho hrdinský skutek, byly po něm pojmenovávány školy, vesnice, knihovny, jeho jméno nesl Kulturní palác Rudých pionýrů v Moskvě. Až do roku 1991 stál v moskevském centru bronzový pomník věnovaný tomuto udavači.*“²⁹

4.2 Šachtinský proces

Od května do června v roce 1928 se konal proces s inženýry, kteří byli nařčeni z údajné špionáže. Jednalo se o 53 inženýrů, mezi kterými byli i tři Němci. Tito muži pracovali v „*uhelném revíru Šachty na severním Kavkazu a v blízkém Donbasu na Ukrajině.*“³⁰ Měli se provinit tím, že plnili rozkazy ze zahraničí a úmyslně ničili stroje nebo narušovali chod elektrárny. V době, kdy se proces konal, bylo časté, že některé stroje byly poničeny. Nebylo to ale na rozkaz západu, nýbrž za to mohli nevyučení dělníci, kteří přišli z vesnice za prací do města a strojům nerozuměli. Existují i záznamy z oceláren v Magnitogorsku, které měly pouze osm inženýrů a šestnáct vystudovaných techniků a 364 jich bylo nevystudovaných.³¹ A i přesto, že muži byli nevinní, probíhalo vyšetřování za velice přísných podmínek. Bojaryšnikov a Miller, dva muži kteří zažili výslechy, je popisují takto: „*K použitým metodám patřil „běžící pás“, samovazba a umístování do cel se studenou nebo horkou vodou.*“³² Soudní proces byl novináři velmi propagován. Z třiceti lidí bylo jedenáct odsouzeno k smrti, většina z nich skončila ve vězení a pár inženýrů nebylo obviněno.

²⁸ BABEROWSKI, Jörg, *Rudý teror*, Praha 2004, s. 87–88.

²⁹ Tamtéž, s. 88.

³⁰ TUCKER, Robert C., *Stalin na vrcholu moci 1928–1941*, Praha 2000, s. 100.

³¹ ARMSTRONG, Sean (2009). Stalin's Witch-Hunt: Magical Thinking in the Great Terror. *IN: Totalitarian Movements*, 10 (3/4), s. 230.

³² TUCKER, s. 101.

Z jedenácti lidí bylo nakonec popraveno pět lidí, zbylých šest dostalo tvrdší tresty.³³

Po tomto procesu následovaly další procesy, které měly šířit mezi lidmi strach. V Rusku bylo mnoho „starých odborníků“, kterých se Stalin velice obával. Nejenže měli jiný pohled na výrobu, kdy preferovali kvalitu nad kvantitou, ale také měli přístup k dělníkům, mezi kterými by mohli vyvolat vzpouru. Na začátku 30. let proběhlo několik preventivních zatčení – „*bylo zatčeno devět prominentních sovětských specialistů a další následovali, v listopadu a prosinci bylo zatčeno na 2 tisíce techniků a inženýrů.*“³⁴ Devět zatčených mužů mělo kontakty na lidi s demokratickými názory, což bylo velice nebezpečné.³⁵

4.3 Vražda Kirova

Předtím než mohl Stalin začít uskutečňovat svůj plán na „velký teror“, staly se dvě věci, které ovlivnily jeho průběh a začátek. První z nich byla reorganizace policejních složek. Veřejnosti měla reforma ukázat, že jde o stabilizaci režimu a lepší soudní procesy s protistátními případy. Ve skutečnosti měla být velezrada chápána jako zločin, který se dal přirovnat například ke špionáži či vyzrazení tajemství ze státního nebo vojenského sektoru, a měla se trestat smrtí. Obvinění měli být i příbuzní, kteří by případně mohli utéct do zahraničí nebo o případném spiknutí vědět a nenahlásit to na případné úřady. Trest se měl pohybovat mezi pěti až deseti lety. Dalším nařízením bylo vytvoření tzv. zvláštního oddělení, které mělo kořeny už v carském režimu. Na oddělení měl dohlížet lidový komisariát, v jehož čele byl lidový komisař a další členové, kteří měli vynášet rozsudky nad „*osobami, které se považují za společensky nebezpečné.*“³⁶ Tato vyhláška se ale uzákonila až v roce 1935 po vraždě Kirova.³⁷ Další velkou

³³ TUCKER, s. 100–104.

³⁴ REIMAN, s. 383.

³⁵ Tamtéž, s. 383–384.

³⁶ TUCKER, s. 308.

³⁷ Tamtéž, s. 306–308.

změnou bylo vytvoření NKVD (Narodnyj kommissariat vnutrennich děl), které mělo nahradit OGPU. Po smrti Menžiského v roce 1934, který byl dlouhodobě nemocný ho nahradil Genrich Jagoda. Ten se měl ujmout vedení nad nově vzniklým centralizovaným výborem. Pod NKVD nyní patřily složky běžné policie, ale i milice a nově vznikly i Zvláštní soudy pro kontrarevoluční a teroristické činy.³⁸

Druhým spouštěčem „velkého teroru“ byla vražda Sergeje M. Kirova, který byl členem politbyra a zastával funkci stranického tajemníka. Byl zavražděn 1. prosince 1934 Leonidem V. Nikolajevem. Nebyl to Nikolajevův první pokus o atentát. Existují dokumenty, které dokazují, že Kirova často sledoval a byl kvůli tomu několikrát zadržen. Vždy se u něj našla pistol a plánek trasy, kde se zrovna Kirov pohyboval. V den vraždy měl mít Kirov proslov v Tauridském paláci, kde probíhalo stranické shromáždění. Autor Tucker nám ve své knize popisuje atentát takto: *„Někdy mezi čtvrtou a pátou hodinou odpolední při čekání na Kirovův příchod třesly dva výstřely. Člen komise, který seděl nejbližší u dveří, totiž A. Dančenko, ihned vyrazil ven z místnosti, ale byl vzápětí vrácen zpět. Rosljakov, který vyběhl po něm, našel Kirova, jak leží obličejem dolů na chodbě vlevo od Chudovovy přijímací místnosti. Byl střelen do týla. Druhá kulka, kterou si vrah možná chtěl, ale třeba také nechtěl ponechat pro sebe, byla později nalezena zarytá v římse.“*³⁹ Kirovo tělo bylo hned druhý den vystaveno v Tauridském paláci, kde stráž držel Stalin společně s Molotovem. Díky propagandě se z něj stal „miláček“ národa, pojmenovávaly se po něm města, divadla a byl brán jako bojovník za Sovětský svaz.

O vraždě Kirova se doposud vedou spory. Například když volali Stalinovi, aby ho informovali o jeho vraždě, ptal se na zvláštní věci, například zda měl u sebe věci ze zahraničí, které by mohly být použity jako důkaz z protistátního spiknutí.⁴⁰ Největší spekulace se však vedou ohledně toho, kdo si objednal jeho vraždu. Nikolajev byl mladý muž, který nezvládl svou životní situaci, protože byl

³⁸ BUTLER, s. 61.

³⁹ TUCKER, s. 327.

⁴⁰ Tamtéž, s. 325–329.

vyložen ze strany, když nechtěl splnit úkol, který mu byl nařízen. Vinil jí, že mu nedokázala najít odpovídající zaměstnání, a rozhodl se k veřejnému protestu. Měl se vzhlednout v předrevolučních ruských teroristech. Tomuto tvrzení oponoval v 2. polovině 50. letech Chruščov, který tvrdil, že všechno bylo naplánované NKVD. Tato teorie je ale nejméně pravděpodobná, protože Kirov patřil do Stalinova kruhu oblíbených lidí. Působil jako vedoucí stranický tajemník v Ázerbájdžánu a byl zvolen jako tajemník v Moskvě. Druhá teorie se týká jeho manželky. Milda Draulová byla zaměstnána na sekretariátě ústředního výboru jako číšnice. Měla mít poměr s Kirovem a Nikolajev se mu měl tímto způsobem pomstít. Tato teorie je, ale nejméně pravděpodobná.⁴¹ Do vyšetřování s Nikolajevem se vložil Stalin, který využil situace a do seznamu výpovědí dostal jména předáků, kteří v minulosti patřili k „nové opozici“, a se kterými se Nikolajev setkával. Touto výpovědí získal seznam jmen, kterých se potřeboval zbavit, a obvinil je z přípravy teroristického útoku. Proces se konal 29. prosince 1934 ve 14.20 a končil druhý den brzo ráno. Obžalováno bylo celkem 14 lidí a všichni byli odsouzeni k trestu smrti.⁴² Rok po té se tresty nevyhnuly ani předním představitelům NKVD. Medvěd', Zaporožec a Fomin byli obžalováni z nedbalosti a potrestáni třemi lety ve vyhnanství na Sibiři. Medvěd'ev se Zaporožcem byli zastřeleni v letech 1937 a 1938, jediný Fonini přežil ve vyhnanství. Další proces se konal 9. března 1935 a týkal se Nikolajevovi manželky Mildy Draulové, její matky Olgy Draulové a Romanem Kulinarem. Všichni tři byli odsouzeni z napomáhání vraždy Kirova a 11. března byli zastřeleni.⁴³

Uvědomoval si, že by se v budoucnu mohl pokusit někdo spáchat atentát na jeho osobu. A tak díky atentátu na Kirova mohl zavést v platnost dekret o teroristických útocích, který byl vydán ve dvou částech a obsahoval tyto části:

1. *„Vyšetřování těchto případů musí být uzavřeno nejdéle do deseti dnů.*

⁴¹ KATAMIDZE, s. 57–58.

⁴² REIMAN, s. 438–439.

⁴³ TUCKER, s. 332.

2. *Obžaloba bude obviněným přeložena 24 hodin před soudním projednáním případu.*
3. *Případ bude projednán bez účasti dalších stran.*
4. *Odvolání ani žádost o milost nejsou přípustné.*
5. *Trest smrti se provede ihned po vyhlášení rozsudku.*⁴⁴

To znamenalo, že dekret dovoľoval provést popravu bez soudního procesu a mohli být nově popraveni i děti od 12 let. Druhá část dekretu obsahovala články pro ty, kteří se rozhodli utéct do zahraničí. Při chyčení těchto zrádců se ihned uděloval trest smrti a pozůstalí příbuzní mohli být odsouzeni většinou na dvanáct let ve vězení nebo byli na pět let vyhnáni. S těmito prohlášením bylo jasné, že jde o zastrašení odpůrce režimu a „klasickou kontrarevoluci“.⁴⁵

4.4 Moskevský proces

Stalinovi už nic nebránilo v tom, aby se zbavil svých největších nepřátel a to byli Kameněv a Zinoněv. Ždanov, který po Kirovovi převzal funkci prvního tajemníka leningradské stranické organizace, obvinil Zinoněva, že má odpovědnost za to, co se stalo. Dále byla na zasedání městského výboru obviněna mládežnická organizace, které měla spolupracovat se zinověnovskou opozicí. Tu zastupovali například I. I. Kolotynov, V. V. Rumjancev, K. N. Šackij a měli jednat na rozkazy Zinověva, Kameněva, Jevdokimova a Bakajeva. Proto byli v polovině prosince jak Zinověv, tak Kameněv zatčeni spolu s dalšími společníky. Jejich další osud byl předán do rukou NKVD pro nedostačující důkazy a následným pobytem ve vyhnanství. Mezitím se Stalin snažil s touto situací co nejdříve pokročit a nechal vypracovat oběžník, který byl „ze *Stalinova sekretariátu ústředního výboru rozslán stranickým výborům v celé zemi. Nesl název „Poučení z událostí obklopujících zlovolné zavraždění soudruha Kirova“ a nařizoval provedení čistky všech „cizích živlů“ ve straně. Oběžník měl být*

⁴⁴ BULLOCK, s. 462.

⁴⁵ REIMAN, s. 438–439.

přečten a prodiskutován na schůzích všech stranických buněk v celé zemi.“⁴⁶ To už se NKVD připravovalo na soudní proces, který měl být co nejdříve zrealizován. Drželi se Stalinovy verze a ta nepřipouštěla žádnou spolupráci s obžalovanými. V této části se musíme vrátit k Nikolajevovi, který měl dosvědčit během svého výslechu, že jednal na popud teroristické organizace. Tímto doznáním neměl být potrestán trestem smrti, ale jenom lehkým trestem. A tak byl 22. prosince vynesena rozsudek, který popřel, že šlo o atentát jedince, ale že do toho byla zapletena skupina lidí, která spolupracovala se Zinověvema, tudíž šlo o politický zločin. „*V oznámení se dále tvrdilo, že Nikolajev dostal příkaz k atentátu od Kolotynova, který byl představitelem ilegálního „leningradského centra“, jež pomocí teroristických činů zaměřených proti předním představitelům sovětského zřízení usilovalo o změnu politiky „v duchu takzvané trockisticko-zinověvovské platformy“.*“⁴⁷ Jak už bylo řečeno, soud se konal 29. prosince 1934. O dva dny dříve bylo vydáno prohlášení, ve kterém bylo obviněno 14 lidí z teroristického činu, kteří měli vytvořit „podzemní zinověvovskou skupinu“, kterou vedl sbor skládající se z osmi členů. Peníze přijímal leningradský konzul, který zastupoval jiný stát a pomocí tohoto státu se snažili navázat spojení s Trockým a s antisovětskými emigranty, se kterými měli plánovat teroristické útoky. Proto zažádali o místo ve straně, aby byli bliž zdroji a pomalu plánovali vraždu Kirova. Ten byl na řadě první, protože pracoval proti zinověvovské opozici. Zde Kolotynov sehrál svou roli jako učitel Nikolajeva ve střelbě a mapoval cesty Kirova a navrhoval místa, kde by se mohl útok uskutečnit.⁴⁸

Tím skončila Stalinova ochota usmířit si své nepřátelé a začala velká čistka, která měla zničit všechny, kteří mu stáli v cestě. To nešlo politicky vnímavým lidem, většinou novinářům, kteří si domýšleli, že vražda Kirova byla pouhá provokace, která měla sloužit k něčemu většímu. Divné se to zdálo i představitelům v Moskvě, ale nesnažili se proti tomu nějak bojovat. S tímto

⁴⁶ TUCKER, s. 335.

⁴⁷ Tamtéž, s. 335–336.

⁴⁸ Tamtéž, s. 335–339.

případem také souvisí rozchod Stalina se spisovatelem Gorkým, který patřil ke Stalinovým oblíbencům. Měl sepsat článek, ve kterém by odsuzoval teror, který měl vrhnout špatné světlo na Kameněva se Zinověvovem, aniž by musel použít jejich jméno. Tím by pomohl Stalinovi, že v tomto procesu jednal správně a vyjádřil by mu jeho plnou podporu. Gorkij to ale odmítl s tím, že odsuzuje státní teror.

Represe začínaly malými krůčky. Nejprve bylo rozhodnuto o deportaci bývalých aristokratů, představitelů státní správy, důstojníků. Všichni byli vyhnáni z příbytků, jejich přechodným domovem se stali sklepy, ze kterých byli deportováni na Sibiř. Celkem bylo zatčeno kolem 840 osob a 1000 osob se muselo vystěhovat z Leningradu. To vše proběhlo pouhé dva měsíce po atentátu. Na základě Stalinova dekretu z prosince bylo zatčeno kolem 16 tisíc osob. K tomu jim dopomáhala kampaň mezi obyvatelstvem, která probíhala do února 1935. Byli zatýkáni i lidé, kteří se ve 20. letech zapojovali do činnosti strany. Například byl zatčen Bělovous, který měl působit jako kontrarevolucionář. Provinil se tím, že neudal soudruha Timofeje, se kterým se setkal před zahájením XVII. sjezdu a bylo mu naznačeno, že by společně měli hlasovat pro odvolání Stalina a v jeho funkci ho měl nahradit někdo jiný. Další obviněný byl Josef Berger, který založil komunistickou stranu v Palestině a získal sovětské občanství. *„Byl potrestán pětiletým pobytem v táboře za „kontrarevoluční trockistickou činnost“, jenž spočívala v několika opovržlivých poznámkách o Stalinovi, za které byl udán na patřičných místech.“*⁴⁹ Situaci z roku 1935 popsala Anna Achmatová takto: *„Byla to doba, kdy se usmíval pouze mrtvý, že je pochován rád, a jako přívěšek svých kriminálů se zbytečný houpal Leningrad.“*⁵⁰ Do vězení se málem dostala i Jevgenija Ginzburgová, za to, že pomáhala svému příteli Elvovi v časopise „Rudý Tatartán“, který se zabýval tatarskými dějinami. Když Elvova zatkli, byla obviněna z toho, že ho sama nenahlásila jako zarytého trockistu. Nakonec byla propuštěna a potrestána stranickou dutkou.

⁴⁹ TUCKER, s. 343.

⁵⁰ REIMAN, s. 452.

Od poloviny 30. let se začal používat výraz dvurušník neboli obojetník. Tento obojetník byl narušitel státu, který se choval jako oddaný komunista, ale ve skutečnosti byl záškodník, který šířil protistátní smýšlení a činnost. Uchytil se i pojem „nepřátelé v sovětské masce“. Příkladem tohoto pojmu byli Kameněv a Zinověv, kteří se měli tvářit jako zastánci politiky, když odsoudili vlastní opoziční činnost v minulosti a měli po Kirově smrti napsat nekrolog do časopisu Pravda. Výstrahou pro všechny měl být film Stranický průkaz, ve kterém hlavní roli ztvárnil Obojetník Pavel. *„Obojetník Pavel si v něm najde zaměstnání v továrně, v níž podle instrukcí své špiónážní organizace ukradne stranický průkaz své ženy Anny, který má být v budoucnosti zneužit k odporným cílům a manželka, též údernice a členka strany, jejíž povaze nelze vůbec nic vytknout, je za ztrátu legitimace vyloučena ze strany. Pavel je nakonec demaskován a zatčen.“*⁵¹ Určitá čistka probíhala i v knihovnách, kdy z knihoven měli být vyřazeny knihy Trockého, Kameněva a Zinověva. To vše probíhalo pod sovětským cenzurním orgánem Glavlit.⁵²

Před 1. moskevským procesem byli v dubnu 1935 převezeni zadržení stoupenci opozice do Lubjanky, kde sídlilo moskevské ústředí NKVD. V květnu z nich bylo vybráno 15 lidí, kteří měli souhlasit s věrohodným přiznáním u chystaného soudu. I přes jejich brutální nátlaky, se jim podařilo odbourat odpor obžalovaných a vynutit si u nich přiznání. Soudní procesy tak probíhaly jako jedné velké divadlo, které měl v režii Stalin. V této režii probíhal i poslední soud s Kameněvem a Zinověvem. Ti na oplátku chtěli slíbit, že jim nebude udělen trest smrti a aby byl soud probíhal za účasti politbyra. Stalin jim vyhověl a sám si určil, kdo bude zastupovat politbyro a zvolil sebe, Vorošilova a Ježova, ten však ještě nebyl členem. *„Dne 15. srpna bylo oznámeno, že NKVD v roce 1936 odhalilo trockisticko-zinověvoské spiknutí, jehož cílem bylo zavraždění Stalina a dalších představitelů, a že tíž spiklenci spáchali atentát na Kirova. Případ bude projednáván před vojenským kolegiem Nejvyššího soudu při veřejném přeličení,*

⁵¹ TUCKER, s. 345.

⁵² Tamtéž, s. 340–351.

*kteří bude zahájeno 19. srpna.*⁵³ Proces se konal v Říjnové síni v Domu odborů a trval šest dnů. Dohled nad procesem měli tři soudci – Ulrich, Matulevič a Nikitčenko. Ke dvěma obžalovaným se ještě přidali - G. E. Jevdokimov - člen ústředního výboru, I. F. Bakajev – bývalý náčelník Čeky, I. N. Smirnov, S. V. Mračkovskij a V. A. Ter-Vaganjan, E. S. Golcman a E. A. Drejcer. Obžalobě se nevyhnuli ani Trockij a jeho syn Lev Sedov, kteří nebyli přítomni. Spiknutí mělo probíhat od roku 1932. Vše začalo, když Trockij skrze dopis požádal o pomoc při atentátu na Stalina. Tento dopis byl nalezen v Golcmanově kufří. Spiknutí bylo vedeno z Norska a i přesto, že Zinověv s Kameněvem v té době byli ve vyhnanství, měli být hlavními aktéry. První teroristický útok této organizace provedl Nikolajev s Kotolynovem, kteří zavraždili Kirova. Další útoky byly naplánované, ale neúspěšně provedené.⁵⁴ „*Na podzim roku 1932 se Golcman na Smirnovův pokyn setkal v Berlíně se Sedovem a ten pak navštívil Trockého v kodaňském hotelu Bristol, kde Trockij prohlásil, že je nutno zavraždit Stalina. Bakajevovi, Rejngoldovi a Drejcerovi se v roce 1934 dvakrát nepodařilo uskutečnit plán na zavraždění Stalina.*“⁵⁵ Všichni obvinění měli navíc spolupracovat s nacistickým Německem. Gestapo jim pomohlo vydat falešné pasy a lidem, kteří měli spáchat atentát, měl být zajištěn azyl. V Německu měla vzniknout organizace pod vedením Trockého, kterou zastupoval jeho agent Mojssej Luryje. Tato skupina měla odjet do Sovětského svazu a Stalina zabít. Z toho důvodu část obžalovaných žádala o návrat do strany, aby k němu měla lepší přístup. To měl přiznat i Zinověv, který se kál a litoval svého činu, když se jeho oddanost k bolševismu proměnila v antibolševismus a díky trockismu se vzhlédl ve fašismu. Tímto se akorát doznal k tomu, že byl obojetník a že dělal „čest“ tomuto novému významu.⁵⁶ Proces pokračoval výpovědí obžalovaných, kde se většinu času udávali a uráželi navzájem a ke všem svým činům se přidávali, jak si poznamenal jeden ze zahraničních pozorovatelů. *“Všichni*

⁵³ TUCKER, s. 407.

⁵⁴ TUCKER, s. 406–413.

⁵⁵ Tamtéž, s. 409.

⁵⁶ BULLOCK, s. 469.

obžalovaní se předháněli v sebeobviňování. Žádného křížového výsledku obžaloby nebylo třeba.“ Jejich přiznání byla až zarážející, když třeba Kameněv prohlásil: „Ať dostanu jakýkoliv trest, považuji ho za spravedlivý.“⁵⁷ Nejčastější prohřešek byl ten, že chtěli Sovětský svaz proměnit ve fašistický stát. S tímto doznáním si musel Stalin počínat opatrně, protože si nechtěl znepřátelit Německo, ale naopak se mu zavděčit. Proto počítal s tím, že si němečtí novináři všimnou, že jedenáct obžalovaných mužů se hlásí k židovské národnosti. Na rozsudek si museli počkat pár hodin po půlnoci a i přes všechny sliby, byli všichni odsouzeni k trestu smrti. Ještě ten večer byli všichni odvezeni do vězení v Lubjance, kde byli ve sklepě zastřeleni. Tímto Stalin dosáhl svého a zbavil se bolševiků, kteří by ho v budoucnu mohli ohrožovat, a tím utvrdil svoji autoritativní moc.⁵⁸

4. 5 Změny ve vedení NKVD

Genrich Jagoda pravým jménem Enoch Jehuda, byl od roku 1934 lidový komisařem NKVD. NKVD velel pouhé dva roky, ale i přesto se mu podařilo efektivně využít vězně, kteří pracovali jako otroci a budovali průmyslové impérium. Pracovní tábory byly svěřeny do rukou jeho přátel, kteří nechali budovat například továrny nebo mosty, ale i známý kanál mezi Baltským a Bílým mořem, na kterém pracovalo přes 90 tisíc lidí. Pod jeho vedením byla zařízena laboratoř, která zdokonalila způsob používání jedů, chemikálií, ale i technických prostředků, které se měly používat při tajných vraždách.⁵⁹ Ve funkci ho v roce 1936 nahradil Nikolaj Ježov, který byl znám svým malým vzrůstem a přezdívalo se mu „trpaslík“. O rok dříve Ježov byl zvolen předsedou Ústřední kontrolní komise, což mu pomohlo se dostat do přízně Stalinovi. Vydal dokument opírající se o ideologický podklad, ve kterém tvrdil, že opozice se nebude bát použít ve svůj prospěch násilí a terorismus. Tímto dokumentem si vysloužil místo v čele

⁵⁷ BUTLER, s. 67.

⁵⁸ BULLOCK, s. 469.

⁵⁹ KATAMIDZE, s. 59.

NKVD. Nebál se kritizovat ani věznice. Vězni se v nich mohli stýkat, diskutovat o politice nebo připravovat plány na svrnutí moci, když dostávali informace zvenčí. Jelikož se ihned stal Stalinovým oblíbencem, „jeho hlavním úkolem bylo zatýkat a likvidovat podezřelé členy nejvyššího sovětského politického a vojenského vedení, jakož i další podezřelé z nespolehlivosti.“⁶⁰ Stalin nechal Jagodu vyměnit z toho důvodu, že údajně nebyl schopen odhalit trockisticko-zinověvovský blok a že je NKVD díky malým změnám zastaralá o čtyři roky. K výměně došlo ihned po převzetí dopisu od Stalina. Jagodu sesadili a přidělili mu funkci lidového komisaře spojů. Jeho prací se stala starost o poštu či telegram. S výměnou Jagody se postupně změnilo i vedení NKVD, které bylo dosazeno Jagodou. Jelikož chtěl mít Stalin pod dohledem celou NKVD, dosadil svých tři sta oddaných pracovníků do funkcí zástupců a oblastních náčelníků NKVD. Tito lidé nepatřili ke starým bolševikům a nevadilo jim provádět mučení na věznicích.⁶¹

4.6 Čistky ve vojenském sektoru

Důležitým rozhodnutím Stalina bylo provést čistky ve vojenské sféře. Mnoho bolševiků, kteří zastávali vysoké funkce, bojovalo ještě v občanské válce. Jejich nadřízený Tuchačevský bojoval do konce první světové válce a působil v carské armádě. Mnozí z nich pracovali pod Trockým a odmítali kolektivizaci. Měli své názory, které neskrývali ani na veřejnosti. Vojenští velitelé Jone E. Jakir, Yan Gamarnik a Boris Feldman byli Židé a nesouhlasili s německými antisemitickými názory, i když obdivovali jejich vojenské dovednosti. To ovšem nezaručovalo Stalinovi, že velitelé podpoří smlouvy, které chtěl Stalin s Německem uzavřít. Přitom Německo a Sovětský svaz spolu měli dobré vztahy už od 20. let 20. století. „Přinejmenším 30 německých důstojníků bylo vycvičeno ve škole tankového vojska poblíž Kazaně, kde byly také vyzkoušeny některé

⁶⁰ BUTLER, s. 69.

⁶¹ TUCKER, s. 418–419.

modely německých tanků. U Samary se Němci učili metodám letecké chemické války – rozptylování jedovatého plynu z letadel – a zkoušely se tam nové chemické miny a granáty.“⁶² Důstojníci z Rudé armády i s velitelem Jakirem se zúčastnili kurzů, které byly organizovány německým štábem, někteří v Německu i studovali. Díky těmto kurzům a výcvikům byly udržovány styky s německou armádou.⁶³ Ještě před tím než začal s čistkami ve vojenské sféře, potřeboval si upevnit svoje vůdčí postavení u velitelů, aby nepojali žádné podezření. Dva dny před začátkem procesu 17. srpna udělil řád za zásluhy patnácti stem vojákům. Mezitím si připravoval plán „protisovětská trockistická vojenská organizace v Rudé armádě“, ten měl vyčistit vojenský sektor od všech „nežádoucích“ příslušníků. Už v létě 1936 se výsledků ujal Ježov, ještě před tím než převzal vedení NKVD. Údajné svědky vyslýchal tak, aby potvrdili protistátní činnost a vyzradili další jména zrádců. Prvním zatčeným byl 14. srpna Vitalij Primov následovaný 20. srpna V. Putnou, který byl Tuchačevského nejbližší spolupracovník. Tito dva muži byli dobrým příkladem, proč byl zahájen proces. Oba dva se řadili k levicové opozici ve 20. letech, k čemuž se Putna při výsleších přiznal, ale následně to popřel, když byl 31. srpna předvolán, aby dosvědčil, že se podílel na trockistické činnosti. Horší to bylo s Primakem, který se nechtěl k ničemu doznat a posílal Stalinovi dopisy o své nevině. Nakonec i on podlehl a 8. května 1937 se doznal k činu. „*Veřejně prohlásil, že byl nestoudný, když nadále popíral svou vinu na politbyru před soudruhům Stalinem. Tímto prohlašuji, že po návratu z Japonska v roce 1930 jsem navázal kontakt s Drejcerem a Šmidtem a dále prostřednictvím Drejcera a Putny s Mračkovským a zahájil jsem trockistickou činnost, o níž podám zevrubné svědectví.*“⁶⁴ Na základě tohoto dokumentu bylo zjištěno, že Stalin se aktivně zapojoval do výsledku, dokonce i radil Ježovi, jak pokračovat. Na Primakova byl vytvořen takový nátlak, že při výslechu 14. května 1937 obvinil Jakira, že byl hlavním strůjcem a v budoucnu měl zastávat funkci lidového komisaře místo Vorošilova.

⁶² KATAMIDZE, s. 61.

⁶³ Tamtéž, s. 61–62.

⁶⁴ TUCKER, s. 421.

K Jakirovi se dostali přes velitele Šmidta, který byl zatčen 5. července 1936 a měl kolem sebe shromažďovat lidi, kteří měli zavraždit Vorošilova. Chtěl se odvolat a popřít novinu, ale policie mu to nedovolila. Do toho se vložil Jakir, který kontaktoval Vorošilova. Jeho odpověď však Jakira nepotěšila. Šmidt se měl doznat k tomu, že popřel svoji pravdivou výpověď a snažil se oklamat Jakira i Vorošilova. Další epizoda, která měla rozpoutat čistky v armádě, se odehrála v roce 1936. Byli do ní zapojeni ruský emigrant generál N. Skoblin a R. Heydrich. Heydricha měl kontaktovat Skoblin, který mu předal zprávu, že Tuchačevskij má v plánu společně s německým generálním štábem svrhnout Stalina. Někde se uvádí, že tento plán měl vyjít z německé iniciativy.⁶⁵ V archivu se našel dokument, který byl podepsán Tuchačevským a potvrzoval tajnou sovětskou-německou spolupráci. Je dokázáno, že Tuchačevský kritizoval v Paříži některé kroky sovětské vlády a že se netajil svoji důvěrou k nacistickému Německu. Doufal i ve spojení Sovětského svazu s Německem a domníval se, že Stalinův režim se brzy zhroutí, proto se nebál důsledků za své výroky.⁶⁶

Před druhým moskevským procesem se konal menší proces ve městě Novosibirsk. Mezi obviněnými měli být škůdci, kteří schválně narušovali plynulý chod v dolech, které se nacházely v Kuzněcké pánvi na Sibíři. Proces se konal od 19. do 23. listopadu a mezi obžalovanými byli například J. N. Drobnis a M. A. Muralov, kteří patřili do okruhu levicové opozice. I přesto, že měl být proces veřejný, nezúčastnil se ho žádný zahraniční diplomat. *„Devět vedoucích hospodářských pracovníků a odborníků včetně německého inženýra E. I. Stricklinga bylo obžalováno, že v letech 1935-36 vyvíjeli škůdcovskou činnost v dolech v Kemerovu, že úmyslně narušovali provoz dvou horníků v prosinci roku 1935 a zabítí deseti dalších při výbuchu v dole, k němuž došlo 23. září roku 1936.“*⁶⁷ I. Noskov, I. Šubinn, M. Kurov a I. A. Pešechonov měli spolupracovat s Trockým, od kterého se měli dozvědět úkoly zprostředkovaně přes Pjatakova, Drobnise a Muralova. Jejich škůdcovská činnost měla odpoutat pozornost od

⁶⁵ Tamtéž, s. 419–424.

⁶⁶ KATAMIDZE, s. 62–63.

⁶⁷ TUCKER, s. 430.

plánovaného atentátu na člena politbyra Molotova. Útok se měl odehrát v Prokopěvsku při jeho návštěvě uhelného střediska. Údajně se do atentátu podařilo zapojit i osobního řidiče Molotova V. V. Arnolda, který měl strhnout vůz z vozovky do hlubokého srázu. To se však nepovedlo, protože vůz se díky nedostatečné rychlosti pouze převrátil. V roce 1961 vyšlo najevo, že se celá událost odehrála jinak. Předseda N. M. Šverník prohlásil na XXII. sjezdu, že auto, ve kterém jel Molotov sjelo na kraj silnice a kola se zasekla do výmolu a nemohlo vyjet. Molotov ani ostatní cestující nebyli zraněni, avšak stačilo to, aby tato poupravená událost poslala na smrt nevinné lidi.⁶⁸

Další vojenský proces se konal s obviněnými veliteli. Jednalo se o „maršála M. N. Tuchačevského (náměstek komisaře obrany), komandrama 2. ranga S. I. Korkova (velitel elitní Frunzeho vojenské akademie), komandarma 1. ranga I. J. Jakira a I. P. Uboreviče (velitelé kyjevského, respektive běloruského vojenského kruhu a další.“⁶⁹ Předtím než byl Tuchačevský zatčen, byla mu odebrána funkce komisaře války a 14. května byl zatčen spolu s dalšími veliteli. Zatčena byla i jeho manželka, která byla posléze s bratry Tuchačeva zastřelena. Každá z jeho tří sester byla odvezena do jiného tábora a i dceru Světlanu čekal podobný osud po dovršení sedmnácti let.⁷⁰ Výsledky řídil v té době již nový šéf NKVD Ježov, nad kterým měl dohled Stalin a pomáhal mu, jak postupovat při dalších krocích. Při zasedání Vojenské rady 2. června Stalin prozradil, že velitelé byli zapojeni do spiknutí, na kterém spolupracovali společně s německými fašisty. Ti je měli finančně podporovat a na oplátku jim sovětské velitelé měli posílat tajné informace ohledně sovětské armády. Sovětská společnost se o probíhající vyšetřování dozvěděla z tisku 11. června. Druhý den na 12. června probíhal soud s obžalovanými a všichni byli odsouzeni k trestu smrti, který byl vykonán ještě ten den. Jediný, kdo nebyl popraven, byl náčelník J. B. Gamarnik, který spáchal sebevraždu.⁷¹ Od této události se konaly čistky ve všech

⁶⁸ Tamtéž, s. 425–433.

⁶⁹ LITERA, Bohuslav a kol., *Formování Stalinského mocenského procesu*, Praha 2003, s. 239.

⁷⁰ BUTLER, s. 73.

⁷¹ LITERA, s. 239–242.

vojenských řadách. I lidem bylo vštěpováno, že se mají přidat a udávat všechny, kteří se jim budou zdát jako zrádci. I přesto, že mnoho vojáků bylo vyhozeno či nahrazeno, jich museli aspoň čtvrtinu zase vrátit zpět na jejich pozice, aby pokryli prázdná místa. V roce 1937 jich bylo vyloučeno celkem 18 658, z toho se 4 661 vrátilo zpět do služby. V roce 1938 to byl 16 362 důstojníku a 6 333 se vrátilo do práce.⁷²

4.7 Proces s „paralelním antisovětským trockistickým centrem“

Další proces se měl konat s Pjatakovem, který *„byl ve dvacátých letech Stalinovým hlavním kritikem, ale od té doby se vzdal veškerých projevů nesouhlasu a bez výhrad přijal Stalinovo vedení.“*⁷³ Radkem, Sokolnikovem a Serebrjakovem. Odsouzení Karla Radka bylo překvapivé, protože se živil jako novinář a ostře kritizoval opozici. Měl se ale zaplést s velitelem Putnou a maršálem Tuchačevským.⁷⁴ Ostatní byli obviněni, že na základě instrukcí od Trockého měli vytvořit „paralelní centrum“. Ta měla na starosti plánovat sabotáže v podnicích nebo seskupovat okolo sebe teroristickou činnost, která měla útočit na vysoké představitele, a také se měla podílet na špionáži. Dalšími obžalovanými byli N. I. Muralov, J. N. Drobnis, M. S. Boguslavskij, Jakov Lifšic, I. A. Kňazev, J. D. Tuskov, S. A. Ratajčak, G. E. Puškin, B. O. Norkin, A. A. Šestov, V. V. Arnold a I. J. Hraše. Dva z nich, Šestova a Hraše propustili na základě toho, že měli vystupovat jako obžalovaní svědci. Proces byl veden Vyšinským, který měl připravené otázky a Pjatakov měl na ně odpovídat, jak měl naučené. *„V roce 1931 se Pjatakov při služební cestě, na niž byl vyslán sovětskou vládou, dvakrát setkal s Trockého synem Sedovem. V Moskvě téhož roku obdržel Šestovovým prostřednictvím dopis od Trockého, v němž mu pisatel sdělil, že je*

⁷² Tamtéž, s. 241.

⁷³ BULLOCK, s. 472.

⁷⁴ Tamtéž, s. 473.

nutno násilně odstranit Stalina a jeho nejbližší pomocníky a rovněž provádět škůdcovskou činnost v hospodářství.“⁷⁵ Pjatakov ve své výpovědi souhlasil, že to všechno bylo naplánováno Trockým. Trocký s Pjatakovem udržoval kontakt přes Radeka, kterému Trocký poslal dopis na konci roku 1935. Podle informací se měli dostat k moci tím, že na Stalina měli provést co nejvíce útoků. Největší příležitost na svrnutí moci měli ve válce s Německem, toho měli dosáhnout diplomatickými cestami. Proto se Pjatakov 12. prosince 1935 sešel s Trockým v Oslu a bavili se spolu dvě hodiny. Trocký měl vyradit svůj plán, jak se má ujmout v Sovětském svazu moci a že má plnou podporu Rudolfa Hesse. V procesu vypovídal i Bucharcev, který měl popsat svoji roli při organizování cesty do Osla. Podle norských úřadů ale žádné letadlo v té době na letišti nepřistálo. Shrnutí obžaloby proběhlo 28. ledna za účasti Vyšinského, který ve svém čtení například uvedl, že *„dokud byl Lenin naživu, tito lidé proti němu bojovali, a po jeho smrti bojovali proti jeho velkému žákovi. Zatímco Lenin a Stalin začátkem století organizovali stranu, jidáš Trockij poprsal jedovatou slinou Leninovy myšlenky v brožuře Naše politické úkoly, kterou vydal v roce 1904. V letech 1911-1912 zorganizoval Trockij protileninový srpnový blok, který se stal předzvěstí jeho pozdějšího protistalinsky zaměřeného trockisticko-zinověvovského bloku.*“⁷⁶ Všichni obžalovaní Pjatakov, Radek, Sokolnikovy, Serebrjako, Drobnis, Muralov, Lifšic, Boguslavskij, Šestov atd. se měli provinit z obojetnosti, když odsoudili trockismus, ale zároveň se měli podílet na řadě sabotážních úkolů, které měli podkopávat systém. Na úkolech měly pracovat tři skupiny. Cílem první skupiny bylo poničit železnice. Druhá skupina měla v Novosibirsku narušovat chod v dolech a továrnách. Poslední skupina se zabývala sabotážemi v chemickém průmyslu.⁷⁷ Všichni se ke svým činům podle naučeného textu přiznali, kromě Radka, který se v druhé části svého proslovu snažil zachránit a připomněl Stalinovi, že mu byl přislíben nízký trest. Ve svém proslovu obvinil Bucharina, který se měl taky podílet na protistátní činnosti.

⁷⁵ TUCKER, s. 437.

⁷⁶ Tamtéž, s. 446.

⁷⁷ BULLOCK, s. 472–473.

Podle rozsudku, který byl vyneseno 30. ledna 1937, jich bylo třináct odsouzeno trestem smrti a čtyři měli být vězněni - Radek, Sokolnikov, Arnold na deset let a Strojilov na osm let.

4.8 Proces s „pravicově trockistickým antisovětským blokem“

Dalšími členy, kterých se chtěl Stalin zbavit, byl Bucharin a Rykov. Bucharin byl schopný ovlivňovat lidi a také patřil mezi nejvzdělanější lidi ve straně. Toho se obával Stalin, který v Bucharinovi viděl do budoucna velkou hrozbu.⁷⁸ Také je spojován s pravicovou opozicí, do které patřil i Rykov. Není ale jisté, zda tato skupina opravdu existovala. Po vraždě Zinověna zastupoval jeho funkci jako předseda Kominterny, kterou ale Stalin zrušil. Stalin si ho tak mohl udržovat u těla a měl nad ním dohled.⁷⁹ Stalin připravoval všechny výpovědi, aby mohl mít připravené podklady pro vyloučení Bucharina a Rykova ze strany. Po odhlasování vyloučení dvou zástupců ze strany byli nuceni podléhat tlaku, který se na ně valil jak ze strany novinářů, tak ze strany Stalina a byli zahrnuti do procesu s dalšími jednadvaceti obžalovanými. Jednalo se o: „*stoupence Trockého z počátku dvacátých let Krestinskija, rada sovětského velvyslanectví v období 1913–17 Bessonova, nedávné lidové komisaře Jagodu (vnitro), Rozengloce (zahraniční obchod), Grinka (finance), Černova (zemědělství) a Ivanova (dřevařský průmysl), nedávné vedoucí představitel spotřebního družstva Zelenskijského, uzbeckého vedoucího představitel Chodžajeva a Ikramova, běloruského prvního tajemníka strany Šarangoviče, lékaře z kremelské nemocnice Levina, Pletněva a Kazakovva, Jagodova osobního tajemníka Bulanova, Gorkého tajemníka Krjučkova, Kujbyševova tajemníka*

⁷⁸ ÅSLUND, Anders (2012). Politics, Murder, and Love in Stalin's Kremlin: The Story of Nikolai Bukharin and Anna Larina. IN: *Europe-Asia Studies*, 64 (7), s. 1323-1324.

⁷⁹ REIMAN, Michal, *Lenin, Stalin, Gorbačov*, Havlíčkův Brod 1991, s. 129–134.

Maximova-Dikovského a zemědělského kádra Zubareva.“⁸⁰ Proces s obžalovanými byl zakončen 2 až 3. března a patřil do největšího, který zatím Stalin režíroval. Už za Lenina se měla odehrávat politická spiknutí, například když byl Bucharin proti Brest-Litevskému míru a spojil se s Trockým, ten v roce 1921 začal pracovat jako německý agent a později i jako britský agent. Navíc se nebál ani připustit, že by se mohli Lenina nebo Stalina zbavit atentátem. Spiknutí se zúčastnil i Bessonov, který se stal v Berlíně v roce 1933 velvyslanceckým radou. Měl navázat styky s nacisty a snažit se narušovat styky mezi Sovětským svazem a Německem. S tím mu pomáhal Trockij, který naplánoval svržení sovětské vlády při nadcházející válce. Při jednom z naplánovaných útoků měl Tuchačevský bez boje otevřít východní frontu, aby se přes ni mohli Němci dostat na Ukrajinu. Už v roce 1934 mělo dojít ke svržení vlády za pomoci Tomského, ale po zjištění, že je vláda oblíbená se od tohoto plánu odpustilo. Dalším zjištěním bylo, že Tuchačevský v roce 1937 prozradil svůj plán Rozengolcovi a Krestinskému. Měl v plánu, že začátkem května provede vojenský puč a se svými spojenci se ujme moci a zabije hlavní představitele strany, proto jeho zatčení přišlo včas. Všichni obžalovaní se dlouho drželi, aby nemuseli vypovídat, ale nakonec byl jejich odpor poražen nejhoršími způsoby. Například Bessonov byl vyslýchán během sedmnácti dní bez jídla, spánku a neustálého bití. Bucharina nakonec dostali přes jeho manželku a malého synka, o které se velice bál. Nevěděl však, že od té doby, co s nimi spolupracoval, odjela do tábora pro „rodinné příslušníky zrádců“ na Sibiř.⁸¹

Za hlavní viníky spiknutí byli označeni Bucharin, Rykova a Jagoda, který měl přinutit vysoce postavené doktory, aby se zapojili do spiknutí. Měli předčasně ukončit život například Mendžiskému, po kterém převzal velení v NKVD nebo spisovateli Gorkému. Další tři obžalovaní – Ivanov, Zelenskij a Zubarev se doznali, že pracovali jako tajní agenti u carské policie a donášeli na revolucionáře. V samotném procesu se Bucharin snažil shodit vinu na Stalina

⁸⁰ TUCKER, s. 539.

⁸¹ Tamtéž, s. 541–544.

a obvinil ho, že se chce spojit s Hitlerem. Proces se tak měl změnit v antiprocess, který se podle zvyklostí měl stát obžalobou žalobců. Nejprve měl v plánu odříkat svůj naučený text a ve druhé části se chtěl vyjádřit podle sebe a v náznacích obvinil Stalina za jeho intriky. Ale ani to mu nepomohlo zmírnit jeho trest a byl společně 13. března 1938 se sedmnácti zrádci odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán 15. března 1938.⁸²

⁸² TUCKER, s. 545–552.

5 Závěr

Velký teror, který trval od roku 1934 do roku 1938, byl jednou z největších tragédií v novodobých ruských dějinách, které se odehrály na území Sovětského svazu. Postihl civilní nevinné obyvatelstvo, ale i Stalinovo nejbližší spolupracovníky, kteří mu pomáhali při utvrzování jeho moci a kultu. Stalin, který byl iniciátorem všech těchto procesů, nebyl jediný, kdo se na tom podílel. Pomáhali mu přitom jeho věrní spolupracovníci – Felix Džerzinský, Jagoda a Ježovský, kteří vedli orgán OGPU a později NKVD, který byl pod správou státu, ale jejich moc byla neomezená.

Stalinovo rozhodování ve 30. letech se formovalo již v dětství, kdy byla jeho rodná Gruzie přičleněna k Rusku a veškerý gruzínský odpor byl potlačován. Stalin se přidal ke gruzínským národním nacionalistům, kteří se stavěli na odpor. V té době se objevila jeho vůdčí povaha, kdy se většinou ujímal vedení při demonstracích. Jeho účast v revolučních odborech, pokračovala i při jeho působení v carském Rusku. Zde byl v kontaktu s ruskými revolucionáři, jako byl například Vladimír Lenin, se kterým se setkal i mimo Rusko. Během revoluce v říjnu 1917, kdy byla sesazena Prozatímní vláda, se moci ujal Lenin a Stalinovi byla přidělena nevýznamná funkce. Brzy se spojil s Kameněvem a Zimověvem, se kterými se po smrti Lenina stal vedoucími členy vlády. Stalinovi k zajištění většinové vlády pomohlo vítězství ve volbách v roce 1925 nad Zimověvem, kdy mohl obsadit většinu křesel. Tak se Stalin stal vedoucím mužem strany a mohl prosazovat změny, které se dotkly civilního obyvatelstva

Prvním největším rozhodnutím bylo, zbavit se kulaků, kteří sympatizovali s carským režimem. Ti byli v době kolektivizace zatýkáni a jejich majetek byl zkonfiskován a převeden do vlastnictví státu. Mezi obyvateli byl vyvolán strach a byli donuceni se udávat sami navzájem. Pro tyto vězně vznikl komplex pracovních táborů gulag, kam byli posíláni.

Událost, která odstartovala likvidační procesy, byl atentát na Sergeje Kirova v prosinci 1934. Stále se vedou diskuze, zda byl Kirov zavražděn na popud Stalina nebo byl jenom obětí nešťastného muže. Nicméně to Stalinovi pomohlo odstartovat čistky, které ve své době neměly obdoby. Jelikož byl Stalin velice paranoidní a bál se atentátu na jeho osobu, začal připravovat soudní procesy s lidmi, kteří by v budoucnu mohli vytvořit opozici. Tím se zbavil Kameněva a Zinověva, které využil i při upevňování svých vztahů k Německu, protože se oba hlásili k židovské národnosti. S čistkami v politické sféře se Stalin zbavil svých protivníků a tím si upevnil svoji moc do budoucna. Stalin se během čistek stával více paranoidní a nikdo se před ním nemohl cítit v bezpečí. Další proces, který se odrazil v budoucím vývoji Sovětského svazu, byla čistka v armádě. Stalin se potřeboval zbavit velitelů a generálů, kteří bojovali ještě za 1. světové války a ti, kdyby se spojili, vytvořili by silnou opozici. Jejich odstranění mělo vliv na vývoj 2. světové války, kdy armádě chyběli zkušení velitelé. Nebyl to ale jenom vojenský sektor, kde chyběla inteligence.

Soudní procesy pod vedením Stalina se dají přirovnat k divadelní hře. Všichni zúčastnění měli předem dobře naučené své role a své výpovědi, které se obvinění pod slibem menších trestů naučili nazpaměť. Ani to jim ovšem nestačilo a veškerý tresty končily smrtí, i když nebyly doloženy důkazy o jejich vině a vše se opíralo pouze o jejich výpověď. Někteří se nedostali ani před soud a byli bez řádného procesu popraveni. V této době se moc opírala o jednoho člověka a lidský život neměl žádnou cenu.

6 Seznam literatury a zdrojů

Bibliografie

- BABEROWSKI, Jörg, *Rudý teror*, Praha 2004.
- BULLOCK, Alan, *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*, Plzeň 1995.
- BUTLER, Rupert, *Nástroje stalinského režimu*, Praha 2010.
- CHLEVŇUK, Oleg V., *Historie Gulagu: Od kolektivizace do „velkého teroru“*. Brno 2008.
- KATAMIDZE, Slava, *Věrní soudruzi, nelítostní kati*, Český Těšín 2008.
- KERR, Walter, „*Obyčejný Stalin*“, Český Těšín 2006.
- LITERA, Bohuslav a kol., *Formování Stalinského mocenského procesu*, Praha 2003.
- REIMAN, Michal, *Lenin, Stalin, Gorbačov*, Havlíčkův Brod 1991.
- REIMAN, Michal a kol., *Zrod Velmoci*, Praha 2013.
- TUCKER, Robert C., *Stalin na vrcholu moci 1928–1941*, Praha 2000.
- VEBER, Václav, *Stalin stručný životopis*, Praha 1996.
- VEBER, Václav, *Stalinovo impérium (Rusko 1924–1953)*, Praha 2013.

Články

- ÅSLUND, Anders (2012). Politics, Murder, and Love in Stalin's Kremlin: The Story of Nikolai Bukharin and Anna Larina. IN: *Europe-Asia Studies*, 64 (7), s. 1323-1324
- ARMSTRONG, Sean. (2009). Stalin's Witch-Hunt: Magical Thinking in the Great Terror. IN: *Totalitarian Movements*, 10 (3/4), s. 221-240.

7 Resumé

In my bachelor thesis I deal with the topic „Stalin and his purges during the 30's of the 20th century“. First part is dedicated to Stalin's life until 1917, when the Great October Socialist Revolution took place. This event had a decisive influence on the future development in the state. At that time, Stalin didn't have so much power, but step by step, he was reaching higher places in government and he was gaining favor of Lenin. After Lenin's death, Stalin seized the government along with Zinoviev and Kamenev, who he later removed from higher ranks.

Stalin was really afraid of opposition, which could jeopardize his position. That is why he wanted to get rid of them. The assassination of Sergei Kirov (the head of the Communist party organization in Leningrad), committed by Leonid Nikolaev, helped Stalin to weaken the opposition. After that incident, in 1934, everything began to move, and Stalin could plan his fabricated processes. In total, four major processes, which ended by death of the highest officials, happened. They were set against each other during trial and they had to testify text, which they have learned beforehand during interrogations. Before the processes came about, they got promises, which have never been fulfilled and accused were sent to their deaths. This was the way Stalin wanted to spread paranoia and fear even among civilian population, which should be constantly wary and immediately report potential traitors to their own country. Besides Stalin, NKVD had supervision of processes and interrogations. During the Great Purge, Jeshov replaced Jagoda in management. The Great Purge ended in 1938, when last people of which Stalin was feared, were convicted.

The goal of my thesis is to describe and explain the causes of the Great Purge and its consequences on future development in the Soviet Union.